

Stand og forening

Arbeidsmarkedet for psykologer i dag og i morgen

BJØRN CHRISTIANSEN

Institutt for samfunnspsykologi, Bergen

I en artikkel i tidsskriftet for et par år siden ga jeg en orientering om NAVFs arbeidsmarkedsbarometer for nyutdannede psykologer (Christiansen, 1981). En av barometerobservasjonene som ble trukket frem, var at nyutdannede psykologikandidater i 70-årene i det store og hele møtte en lettere jobbsituasjon enn andre akademikergrupper. Lønnsnivået blant de unge psykologer lå litt under gjennomsnittet, men nesten alle hadde skaffet seg en engasjerende jobb et halvt år etter eksamen. Samtidig ble det pekt på at jobbmulighetene for nye kandidater i 80-årene sannsynligvis vil bli mer begrenset, i alle fall for de som ene og alene er innstillet på å tre inn i eksplisitte (hva man kan kalle monopoliserte) psykologstillinger. Det er i årene som kommer rimelig å vente relativt færre nye stillinger direkte øremerket for psykologer, og parallelt med dette, en sterkere konkurranse ikke bare om de rene psykologstillinger, men også om stillinger som ikke forutsetter en bestemt profesjonsutdanning eller fageksamen.

Det er for tidlig å gi en karakteristikk av sysselsettingssituasjonen for psykologer i 80-årene. Selv om situasjonen for øyeblikket ikke er særlig mørk, er det vanskelig å gi noen sikre prognoser. Det er ønskelig å følge utviklingen på nært hold fra måned til måned.

Arbeidsmarkedet for nye psykologer kan studeres på forskjellig måte. En måte å gjøre det på er å følge i NAVFs fotspor og spørre ny-

utdannede et halvt år etter eksamen om deres egen jobbsituasjon. Dette er en kostbar og tidkrevende metode. En enklere fremgangsmåte er å studere arbeidsledighetsstatistikken ved fylkesarbeidskontorene. En tredje måte, som vel må sies å være den enkleste av alle, er å telle de månedlige stillingsannonser i tidsskriftet.

Etterspørsel etter psykologer

Bare en del av stillingsannonseene i NPFs tidsskrift gjelder nye stillinger. Mange etterlyser psykologer med toppkvalifikasjoner og med mangeårig praksis. Hvis det hver måned utlyses x stillinger for erfarne psykologer, og disse deretter blir besatt gjennom overgang fra begynnerstillinger (som dermed blir ledige), vil vi over tid få det dobbelte antall månedlige stillingsannonser av den faktiske tilgang på nye stillinger. Det er vanskelig å lese seg til hvor stor andel av annonsene som gjelder nye og gamle stillinger, vikariater og midlertidige engasjementer. Skjønnsmessig er det rimelig å tro at omlag halvparten av stillingsannonseene henviser til nye åpninger for psykologer. Psykologenes sysselsettingssituasjon må ut fra dette kunne sies å være tilfredsstillende hvis tallet på stillingsannonser pr. måned ligger på det dobbelte av en tolvtedel av det årlige antall nye psykologkandidater som trer ut i arbeidslivet.

Kandidatproduksjonen fra Oslo og Bergen over de siste 3 år er angitt i tabell 1.

Den totale kandidatproduksjon for de tre

Tabell 1. Tilveksttall for de siste tre år.

	1980			1981			1982		
	Oslo	Bergen	I alt	Oslo	Bergen	I alt	Oslo	Bergen	I alt
Vår.....	40	20	60	18	29	47	34	23	57
Høst.....	22	22	44	24	22	46	30	23	53
I alt.....	62	42	104	42	51	93	64	46	110

siste år utgjør altså 307. Dette gir en gjennomsnittlig årstilvekst på 102 kandidater.

I den siste 3-års periode er det blitt uteksaminert 168 kandidater fra Oslo og 139 fra Bergen. Dette er forsåvidt bemerkelsesverdig siden det i Oslo blir opptatt 36 studenter pr. semester og i Bergen 24. Dette gir over en 3-års periode et samlet opptak i Oslo på 216 studenter og i Bergen på 144. Statistikken antyder med andre ord et studentfravall på de to steder på henholdsvis 22 % og 4 %.

Ifølge resonnementet overfor må jobbsituasjonen kunne sies å være god hvis tallet på månedlige stillingsannonser ligger på 17 eller mer. Hvis tallet ligger vesentlig høyere, må situasjonen betegnes som svært god, og hvis tallet ligger lavere, som dårlig, eventuelt som svært dårlig hvis tallet kommer ned på under 12.

En optelling av stillingsannonsene i tidskriftet for perioden januar 1980 til desember 1982 gir de tallene som er vist i tabell 2.

Det sier seg selv at man ikke må legge for stor betydning i tallet for en bestemt måned. Forskjellige tilfældigheter kan her spille inn. Det er langtidstendensen som er avgjørende.

Det er klart at det fra arbeidsgiverhold vil være liten interesse for å gjenta utlysingen av en bestemt stilling hvis det ikke første eller annen gang melder seg kompetente søkere. Under høykonjunktur på stillinger vil det derfor kunne tenkes ofte å foreligge en «stillingsreserve» som ikke kommer frem i utlysings-

volumet. En virkelig problematisk sysselsettingssituasjon for nye psykologer er det rimelig først å snakke om når tallet på stillingsannonser pr. måned ligger under 17, og dette vedvarer over lengre tid.

Tabell 2 antyder klart at arbeidsgivernes etterspørsel etter psykologer i den siste tre-års periode har vært større enn tilgangen. Arbeidsmarkedet har — sett fra psykologenes side — vært svært bra.

Tabellen viser en nedadgående tendens i tallet på utlyste stillinger. Tendensen er imidlertid ikke særlig sterk, og ville, hvis vi tillater oss en ekstrapolering, ikke signalisere beskjefligelsesproblemer for psykologer før om 5 år.

Når det er grunn til å frykte at sysselsettingssituasjonen kan bli vanskelig før den tid, er det fordi nye psykologer hittil i stor grad nokså ensidig har orientert seg mot det offentlige stillingsmarked. Dette marked er for øyeblikket preget av tilstramning og stagnasjon.

Tabellen viser at det er svingninger i tallet på utlyste stillinger fra måned til måned. Hvis vi ser 3-års perioden under ett, er det januar og juli som fremviser færrest stillingstilbud, mens mars og april viser flest.

Tilbudet på psykologer

En innfallsvinkel for å vurdere psykologers arbeidsmarkedssituasjon er, som tidligere nevnt, å se på ledighetsstatistikken ved fylkesarbeidskontorene. Fylkesarbeidskontorene i Oslo/Akershus og i Bergen/Hordaland har egne avdelinger for høyere utdannet arbeidskraft. Ved disse to avdelinger blir det utarbeidet månedsoversikter over antall registrerte arbeidsløse psykologer. Oversikten bygger på ledighetstall ved utgangen av hver måned.

Tabell 3 gir en oversikt over ledighetstallene for psykologer i Oslo og Bergen over den siste 3-års periode.

Tabellen viser i det store og hele ganske beskjedne ledighetstall. Ikke på noe tidspunkt er det snakk om tall som ligger opp imot tallet på uteksaminerte kandidater.

På den annen side antyder tabellen en del tendenser: Ledighetstallene har vist en klar stigning fra år til år. Dette gjelder for Oslo, og

Tabell 2. *Utlysningstall for de tre siste år.*

	1980	1981	1982	I alt
Januar	20	17	22	59
Februar	21	31	27	79
Mars	35	38	26	99
April	32	30	34	96
Mai	31	29	34	94
Juni	40	28	24	92
Juli	17	14	18	49
August	26	23	27	76
September	21	27	14	62
Oktober	23	20	25	68
November	23	31	24	78
Desember	32	21	20	73
I alt	321	309	295	925

Tabell 3. Ledighetstall for de siste tre år.

	1980		1981		1982		Sum
	Oslo	Bergen	Oslo	Bergen	Oslo	Bergen	
Januar	0	4	4	1	5	8	22
Februar	3	1	2	0	3	8	17
Mars	2	1	1	0	4	3	11
April	3	1	1	0	6	4	15
Mai	2	1	2	1	5	2	13
Juni	2	2	4	8	6	12	34
Juli	3	6	3	12	8	14	46
August	2	2	7	13	7	14	45
September	2	1	2	7	4	6	22
Oktober	2	1	3	9	4	3	22
November	1	1	3	4	4	2	15
Desember	0	1	3	4	6	3	17
Sum	22	22	35	59	62	79	279

i enda sterkere grad for Bergen. Det er årstids-svingninger: Juni, juli og august viser de høyeste ledighetstall, mens mars, april, mai og november viser de laveste.

Det faktum at det de aller siste år er blitt registrert flere arbeidssøkende psykologer i Bergen enn i Oslo, kan tolkes dithen at arbeidsmarkedet for nye psykologer etter hvert er blitt vesentlig vanskeligere på Vestlandet enn på Østlandet. En annen mulighet er å se på statistikken som uttrykk for mobilitetsviljen til psykologene på de to steder. Hvis en psykolog har vært registrert som arbeidssøkende, vil han få dekket sine reise og transportutgifter hvis han trer inn i en ny stilling utenfor fylket. Ledighetsregistrering kan således stå for en innstillehet til å flytte til andre landsdeler. Men man kan selvsagt ikke se bort fra at ledighetstallene til tider kan gi uttrykk for det motsatte, for et sterkt ønske om å bli værende på det nåværende hjemsted, dvs. for en manglende vilje til å reise til andre steder. Et høyt ledighetstall ved arbeidskontoret kan peke i begge retninger. Dette vanskeliggjør en entydig tolkning, vel og merke — så lenge det er snakk om store personutskiftninger og om store tidsmessige svingninger.

Det er viktig å understreke at ledighetstall i universitetsbyer som Oslo og Bergen neppe gir noe helt godt bilde av arbeidsmarkeds-situasjonen i landet som helhet. På den annen

side, er vi først og fremst interessert i endringer over tid, vil ledighetsstatistikken på disse stedene kunne tjene som en nyttig indikator.

For å se litt på relasjonen mellom etterspørsel og tilbudsforholdene, har jeg beregnet rangkorrelasjonen mellom månedsvariasjonene i utlysningstall og ledighetstall (sum for treårsperioden). $\rho = -0.72$, antyder at det er en klar negativ sammenheng til stede mellom de to arbeidsmarkedsindikatorer. Mange utlysninger, dvs. stor etterspørsel, går sammen med et svakt tilbud, dvs. med få arbeidsledige.

Hvem bestemmer etterspørselen etter psykologer?

Arbeidsmarkedet for psykologer vil i tiden som kommer i ikke liten grad bli bestemt av psykologprofesjonen selv. Jeg har utdypet dette i en tidligere artikkel i tidsskriftet (Christiansen, 1983). Jeg retter her oppmerksomheten mot forskjellige oppgaver som Norsk Psykologforening burde engasjere seg i både administrativt og økonomisk.

Den fremtidige sysselsettingssituasjon for psykologer vil i dagens situasjon ikke først og fremst bli bestemt av statlige initiativ og utbyggingsplaner, men i større grad av planer og budsjettforslag på det fylkeskommunale og kommunale plan.

I Nyhusutvalgets 2nen delinnstilling (NOU 1982:10) foreslås at ansvaret for planlegging, utbygging og drift av nødvendige psykologtjenester innenfor alle deler av helse- og sosialtjenesten legges til fylkeskommunen. Dette gjelder psykologtjenesten ved institusjoner og frittstående poliklinikker innenfor det psykiske helsevern, HVPU, alkoholistsorgen og familievernkontorene. Det gjelder også for klinisk psykologisk spesialistvirksomhet *utenfor* institusjon. Fylkeskommunene bør stå fritt, heter det, til å velge om de vil inngå avtale med private spesialister i klinisk psykologi om drift av slike tjenester, eller om de vil drive tjenestene selv med egne ansatte (fastlønnsordning). Det foreslås at de nåværende årlige trygdeutbetalinger til selvstendig arbeidende psykologer (ca. 13—15 mill. kr.), blir en del av det statlige generelle rammetilskudd til fylkeshelsetjenesten.

Hvis disse nye tanker får politisk medhold innebærer det at alle landets fylker må utarbeide en plan for den lokale psykologtjeneste.

Her ligger en spennende utfordring for alle lokalavdelinger av Norsk Psykologforening. Det er ikke nok at avdelingene ber om å få være høringsinstans for den offentlige planlegging. De bør selv gå i spissen med å utarbeide fylkesplaner for psykologtjenesten, og i neste omgang — forsøke å få disse planer presentert for de fylkesorganer som har det formelle ansvar for planleggingen. Hvilken gjennomslagskraft de NPF-inspirerte planer vil ha, vil avhenge av presentasjonsformen, av den faglige argumentasjon, av den statistiske og erfaringsmessige underbygging, og av hvilken tillit og kontakt lokalavdelingens ledelse har i forhold til den lokale offentlige administrasjon. Hvilken psykologtjeneste som skal utbygges i det enkelte fylke, vil i årene som kommer i noen grad bli bestemt av hvilket pågangsmot, hvilken innsikt, dyktighet og kompetanse som forvaltes av den lokale psykologforening.

Bortsett fra Oslo, består alle landets fylker av et antall primærkommuner. I tillegg til å studere fylkesplanene, må NPFs lokalavdelinger også rette blikket mot det kommunaladministrative plan.

Det sies i Nyhusutvalgets siste delinnstilling at utvalget ikke har hatt kompetanse til å vurdere hvorvidt det bør etableres en primærpsykologtjeneste innenfor rammen av distrikthelse- og sosialtjenesten i kommunene. Det uttales at utvalget *ikke* vil anbefale at psykologtjenesten blir gjort til en *obligatorisk* del av helse og sosialtjenesten i kommunene, men at det ikke bør legges hindringer i veien for at de kommuner som måtte ønske det, kan ansette psykologer i sin helse- og sosialtjeneste. Utvalget ser det som viktig at spørsmålet om etablering av en kommunepsykologtjeneste snarest mulig blir avklart.

Når det gjelder sistnevnte spørsmål foreligger det allerede en viss avklaring i Sosialdepartementets rundskriv nr. 1-2/81 om statlige rammetilskott til sosiale formål og om reglene for bemanning ved de kommunale sosialkontorer. Det sises i rundskrivet:

«I de senere år er sosialsektoren tillagt en rekke nye og viktige oppgaver som skal ivaretas i tillegg til de oppgaver sosialsektoren tradisjonelt har hatt ansvar for. Ansvaret består, foruten ulike former for hjelp til mennesker i kriser, også av forebyggende administrative og planleggende oppgaver. Dette vil for mange sosialkontorer føre til nødvendig omorganisering og omdisponering av personellressurser . . . Dette vil i flere kommuner også føre til behov for flere ansatte med ulike kvalifikasjoner ved sosialkontorene. Departementet mener at personelldisponeringen bør sees i sammenheng med de arbeidsoppgaver og behov som går fram av de planer hver kommune nå har vedtatt for helse- og sosialtjenesten utenfor institusjon.

Det brede spekter av oppgaver vil også ha innvirkning på de krav som bør stilles til personalet. Etter departementets oppfatning vil det være behov for faggrupper med ulike kvalifikasjoner. I større utstrekning enn hittil bør sosialkontorene vurdere å tilsette faggrupper som kan ivareta mangfoldet av oppgaver i sosialsektoren.

Dette vil øke sosialkontorets *samlede kompetanse* og dermed gjøre tjenesten mer tverrfaglig og bedre istand til å løse de betydelige oppgaver som den er pålagt. For mange kommuner vil en sterkere tverrfaglig bemanning etter departementets syn innebære en faglig styrking av de sosiale tjenester i lokalsamfunnet». (s. 3).

Det blir i rundskrivet ikke henvist til noen spesielle faggrupper. Skrivet må likevel kunne

tolkes slik at man fra departementalt hold stiller seg positivt til ansettelse av psykologer for å styrke den tverrfaglige sammensetning og den faglige ekspertise ved de kommunale sosialkontorene.

Når vi ser bort fra PP-tjenesten, er det et meget beskjedent antall psykologer som er tilsett på kommunenivå. For øyeblikket er det bare 7 kommune-psykologer i landet. Med kommunepsykolog sikter vi da til en kommuneansatt psykolog som har sin arbeidsmessige tilknytning til sosialkontoret.

Hvis vi forutsetter at hvert sosialkontor med et befolkningsgrunnlag på minst 10.000 har sin egen psykolog, ville dette utgjøre et marked for psykologer på ca. 130 stillinger. Hvis vi samtidig regner med at de fleste av de større kommunene har behov for feltarbeidere i oppsøkende ungdomsarbeid, og at psykologer har minst like gode forutsetninger til å tre inn i dette arbeid som andre, vil man på landsbasis snart kunne komme opp i et tall på mellom 200 og 250 nye kommunetilsatte psykologer. Hvorvidt de nevnte arbeidsmarkeder skal åpnes for psykologer, vil i noen grad være avhengig av hvilke planleggingstiltak og ressursanalyser de lokale psykologforeninger er i stand til å iverksette og organisere.

Forslag til lokale initiativ

De nye finansieringsformer for helse- og sosialtjenesten, i form av statlige rammetilskudd til fylker og kommuner, vil gjøre det nødvendig med en styrking av lokalforeningenes forhandlings- og utredningskapasitet. Et tilsvarende synspunkt er nylig blitt fremsatt av Per Isdahl (1982):

«Et koordinerende ledd på fylkesplan trengs for å ivareta utbyggingen av psykologtjenester . . . En måte lokalavdelingens styrer kan arbeide på er å oppnevne en arbeidsgruppe som hadde følgende oppgaver: Arbeidsgruppen kan samle inn opplysninger om planarbeid i fylket og kommunen. Dette skulle kunne sees i forhold til de problemene psykologene anså mest problematiske i helse, skole og sosialarbeid i fylket. En kunne så påpeke overfor politikerne og myndigheter hvilke løsninger en som fagpersoner hadde på de problemer som planarbeidet hadde trukket opp innenfor de ulike feltene.» (p. 5).

Isdahl fremhever at lokalavdelingene på denne måte kan virke som en slags «latent fylkespsykolog» og videreformidle og systematisere faglige erfaringer. I en annen sammenheng har Isdahl gjort seg til talsmann for at det i hvert fylke faktisk bør opprettes en fylkespsykolog-stilling, en psykologstilling administrativt tilknyttet fylkesadministrasjonen (f.eks. fylkesmannen), med oppgave bl.a. å overvåke, koordinere og planlegge alle former for offentlige psykologtjenester, delta i planlegging og vurdering av driften av institusjoner der det er påkrevet med psykologekspertise, og gi råd og veiledning i opprettelse av psykologtjenesten, og i samarbeid med fylkespsykiateren, delta i planarbeidet innen det psykiske helsevern, det psykososiale familievern, alkoholismesorgen og omsorgen for de psykisk utviklingshemmede.

I en kommentar til Isdahls forslag skriver Karen Hassel (1982) at hun mener det er vanskelig for NPF å gå inn for fylkespsykologstillinger på det nåværende tidspunkt. Innen man foreslår fylkespsykologstillinger ville det være naturlig at det ble opprettet i alle fall én *psykologstilling* innenfor den statlige sentraladministrasjon. Et annet moment er at psykologer hittil stort sett ikke har vært interessert i å knytte seg til det administrative apparat på fylkes og kommunenivå. Hassel mener det i første omgang bør satses på en mer beskjeden linje:

«Jeg tror at psykologer (først) må komme mer inn i ulike fylkeskommunale og kommunale stillinger både innen helse og sosialtjenesten, og fra disse stillinger utarbeide planer for psykologtjenesten, ta initiativ til å koordinere psykologtjenestene på ulike forvaltningsnivåer og på ulike områder av den samlede helse- og sosialtjeneste . . . Jeg tror . . . at vi må starte med at en psykologstilling som oppfattes som sentral — eller er sentralt plassert — i fylkeskommunen, i likhet med sjefpsykologen ved Oslo Helseråd, får øremerket en del av sin arbeidstid (f.eks. 10 t. pr. uke) for planlegging/koordinering/rådgivning i psykologspørsmål». (p. 9).

Det burde være en naturlig oppgave for NPFs lokalavdelinger å prøve å følge opp disse tanker. Et utgangspunkt kunne være å få opp-

rettet et eget sjefpsykologutvalg i fylket, og dernest rette en henvendelse til fylkeskommunene om at den av sjefpsykologene som er best geografisk plassert og som har de beste personlige og faglige forutsetninger, blir trukket inn i den regionale planlegging av sosial- og helsesektoren. De øvrige sjefpsykologer, evt. sammen med de valgte lokale tillitsmenn blant psykologene, kunne i neste omgang oppnevnes som en lokal referansegruppe for planarbeidet med psykologtjenesten. Den aller første oppgave for en slik arbeidsgruppe ville være å skaffe en detaljert oversikt over psykologenes aktuelle plassering og arbeidsoppgaver innen fylkeskommunen, og over deres eventuelle innpassing i det kommunale hjelpeapparat. Enhver plan om hvordan psykologtjenesten bør organiseres, må ta utgangspunkt i en beskrivelse av den aktuelle situasjon.

Psykologtjenesten i de forskjellige fylker

Når det gjelder en vurdering av arbeidsmarkedssituasjonen og jobbmulighetene for

psykologer i de forskjellige fylker, er det rimelig å undersøke hvorledes psykologtettheten i dag varierer fra et fylke til et annet.

Tabell 4 gir en oversikt over den fylkesvise fordeling av godkjente psykologer pr. 1/7-81. Frekvenstallene er hentet fra NOU 1982:10, side 73, hvor det forøvrig meddeles at tallene er blitt oppgitt av NPF, men med forbehold om at de kan være ufullstendige og inneholde feil. Dette forbehold er det derfor nødvendig å gjenta både her og i det følgende.

Tabellen inneholder opplysninger om psykologtettheten i de forskjellige fylker (dvs. antall psykologer pr. 100.000 befolkning), og hvor mange nye psykologstillinger som må opprettes i fylket for at dette skal komme opp på et bestemt tetthetsnivå.

Hvis vi ser tetthetstallene, er det ett fylke som skiller seg markant ut fra de øvrige. Man finner i Oslo en psykologtetthet som er over 3 ganger så stor som i landet forøvrig.

Det fylket som kommer nest etter Oslo i tett-

Tabell 4. *Arbeidsmarkedet for psykologer i forskjellige fylker.*

Fylke	Antall psykologer pr. 1/7-81	Antall psykologer pr. 100.000 befolkning	Antall nye psykologer hvis minimumstetthet på 27,0.	Antall nye psykologer hvis minimumstetthet på 40,0
Østfold	38	16,7	24	53
Akershus	97	26,9	—	47
Oslo	376	85,5	—	—
Hedmark	28	15,2	22	46
Oppland	21	11,9	27	49
Buskerud	42	20,2	14	41
Vestfold	34	18,5	16	40
Telemark	36	22,5	7	28
Agder	38	17,0	22	52
Rogaland	51	17,0	30	69
Hordaland	154	40,1	—	—
Sogn og Fjordane	21	20,2	7	21
Møre og Romsdal	43	18,5	20	50
Trøndelag	67	18,4	31	79
Nordland	35	14,6	30	61
Troms	43	29,9	—	15
Finnmark	11	14,5	10	19
Sum	1.135	(28,3)	260	670

het er Hordaland. Tettheten her er imidlertid bare halvparten så stor som i Oslo.

Det er ikke vanskelig å finne forklaringer på at Oslo ligger høyere i psykologtetthet enn andre steder. Oslo har landets største universitet, og er et senter for mange forvaltnings-, undervisnings-, forsknings- og service-institusjoner som har — hva man kaller — riksfunksjoner. Det er derfor problematisk å sammenligne Oslo med andre fylker. Det naturlige sammenligningspunkt vil være hovedstadene i de andre nordiske land. Rent skjønsmessig vil jeg anslå omlag halvparten av psykologtettheten i Oslo å reflektere statlige tjenester. Heller ikke Hordaland er direkte sammenlignbart med de øvrige fylkene, siden man også her finner institusjoner med riksfunksjoner. Den enkeltinstitusjon som først og fremst dominerer bildet er Det psykologiske fakultet ved Universitetet i Bergen — hvor man finner ca. 50 psykologtilsatte. Hvis man trekker fra denne gruppen, kommer tetthetstallet for Hordaland ned på 27,1, altså på linje med tetthetstallet for Akershus og også for Troms hvis vi på dette sted korrigerer for psykologstillingene ved byens universitet.

De fylker som er best utbygd når det gjelder psykologstillinger i 1981 synes altså å ha en tetthetskvotient på ca. 27,0. Det burde være en nærliggende målsetning for de andre fylkene å komme opp på dette forholdstallet i løpet av en 3-årsperiode. I kolonne 3 på tabellen er angitt hvor mange nye psykologstillinger som er nødvendige i de enkelte fylker for å oppnå dette forholdstallet. Som man ser av tabellen var det Oppland, Rogaland, Trøndelag og Nordland som i 1981 synes å være svakest utbygd når det gjelder psykologtjenester. Følgelig kan man si at det er NPFs lokalavdelinger på disse steder som står overfor de største utfordringer.

Psykologene som arbeider i Hordaland vil være de første til å peke på at psykologtjenestene i fylket ikke er tilfredsstillende utbygd. Det er i fylket p.t. bare 3 kommunepsykologer, mens behovet kan anslås til 15. Det er i fylket bare 2 privatpraktiserende kliniske psykologer. Hvis man legger en Oslo-norm til grunn for Bergen og Omland, kan også dette tallet økes til 15. Videre er det et åpenbart

behov for en styrkelse av medisinsk psykologi, distriktshelsetjenesten, barne- og ungdomspsykiatrien og den pedagogisk-psykologiske rådgivningstjeneste, hver med minst fem psykologstillinger. Samlet er det lett å peke på et øyeblikkelig utbygningsbehov på ca. 50 stillinger, dvs. et tilsvarende antall psykologstillinger til det som er tilknyttet psykologseksjonen ved universitetet. Dette innebærer at psykologbehovet på fylkesplan — når man tenker på fylkeskommunale og kommunale tjenester — skjønsmessig kan anslås til å bli noenlunde tidsmessig dekket gjennom en psykologtetthet på ca. 40,0. En tetthet av denne størrelsesorden fremstår i dagens situasjon som en rimelig målsetning for 80-årenes psykologbestand i Hordaland fylke.

Det neste spørsmål en kan stille er hvor mange nye psykologer som er nødvendig for å skaffe dekning til en tetthetskvotient på minst 40,0 i alle landets fylker. Tabell 4 gir en oversikt over rekrutteringsbehovet i de forskjellige fylker. Det samlede psykologbehov beløper seg til 720, hvorav 50 skriver seg fra vår etterspørselskalkyle for Hordaland.

Tilgangen og tilbudet på psykologtjenester

Det er ingen grunn til å trekke i tvil det faktiske grunnlag for de nevnte behovsoppgaver. Derimot bør man spørre om det er realistisk å tenke seg at de nødvendige utbyggingsoppgaver vil bli gjennomført i løpet av 80-årene. Hvis man anlegger et ekstremt optimistisk syn, skulle det være ledige arbeidsplasser å gå til for de ca. 700 nye psykologer som ventes å bli utdannet i tidsrommet mellom 1983 og 1990. Et mer nøkternt syn vil være å trekke i tvil om målsetningen på 40,0 kan oppfylles før i midten av 90-årene. Hvis dette er riktig, vil vi allerede fra midten av 80-årene kunne få et svært problematisk arbeidsmarked for nyutdannede psykologer.

Hvis man først ser i øynene at sysselsettingsforholdene kan bli problematiske, må det fra såkalt ansvarlig hold vurderes om utdanningskapasiteten i dag er for høy i forhold til den forventede sysselsettingssituasjon i slutten av 80-årene. Det er her viktig å peke på at endringer i opptaksrammene for psykologstudiet

først gir seg utslag i kandidatproduksjonen 5 år senere. Ut fra en helhetsvurdering er jeg personlig kommet til at det ikke er grunn til å forvente et psykologbehov i det norske samfunn svarende til en tetthet på 40,0 før i midten av 90-årene. Dette impliserer at kandidatproduksjonen hurtigst mulig burde reduseres med ca. 1/3. Dagens årsopptak til psykologstudiet på 120, burde i tråd med dette reduseres til 80. Det kan her tilføyes at en slik dimensjonering står på linje med den utdanningskapasitet som etter en god del tekniske beregninger, er blitt foreslått for den nye svenske femårige psykologeksamen.

Noen avsluttende bemerkninger

Det er viktig å understreke at arbeidsmarkedssituasjonen for nye psykologer er avhengige av kvaliteten av den utdanning de har bak seg. Hvis psykologene som yrkesgruppe skal gjøre krav på en plass blant generalistene i helse- og sosialomsorgens førstelinjetjeneste, er det påkrevet at psykologene får en utdanning som gjør dem skikket til slikt arbeid. En generalistfunksjon krever en generalistutdanning, og hva som er særlig viktig sett fra utdanningsinstitusjonens side, en generalistutdanning vil samlet i alminnelighet være mer ressurskrevende enn en mer spesialistorientert utdanning. Det vil være påkrevet med flere kunnskapsfag, med flere praksisinstitusjoner, større kurskapasitet og flere lærerstillinger pr. studentgruppe. En betingelse for en omlegging av utdannelsen i mer generalistretning er at de ressurser som frigjøres ved et redusert student-tall blir omdisponert med en ny studiemålsetting for øye.

Hassel (1982) beretter i en artikkel om hvor vanskelig det er å markedsføre psykologer innen det psykiske helsevern, fordi psykologer hittil på mange måter har vært mye mindre forutsigbare enn andre sammenlignbare yrkesgrupper når det gjelder hvordan den enkelte vil profilere sin yrkesrolle. De store individuelle variasjoner gjør det vanskelig å plassere psykologene som profesjon, dvs. gjør det vanskeligere å ta psykologene med når det gjelder offentlig planlegging og institusjonsbemanning. Det er viktig at enkelte arbeidsfunksjoner inn-

går som obligatoriske ledd i utdannelsen. Hassel oppsummerer sine synspunkter slik:

«Jeg tror at alle psykologer som arbeider innen psykisk helsevern bør ha et minste felles multiplum, f.eks. å kunne påta seg psykologiske vurderinger av en pasient, herunder enkel nevro-psykologisk vurdering, og ha kjennskap til og trening i å bruke noen psykologiske diagnostiske instrumenter, kunne beherske noen behandlingsmetoder, kunne bidra til organiseringen av en avdeling og se sin del av ansvaret for personellgruppen og behovet for å få den til å fungere bra.» (p. 11).

Hassel sier hun tror det ville være lettere å få gehør for en ny psykologstilling dersom ovennevnte funksjoner var *garantert* å kunne bli dekket av enhver psykolog som måtte bli ansatt. Man kan til dette tilføye at de nevnte funksjoner formodentligvis etterhvert burde inngå som helt ufravikelige krav for å oppnå offentlig godkjenning som psykolog.

Det er viktig at NPF engasjerer seg ikke bare i spørsmålet om hvor mange psykologer det er behov for i Norge — sett ut fra idéelle betingelser, men også om hvor mange det kan skaffes jobbmulighet for innenfor de økonomiske rammebetingelser som fremtrer som sannsynlig for den nærmeste 10-års periode.

Men, som tidligere nevnt, er det ikke bare et spørsmål om å tilpasse seg forventede rammer. Hvor mange psykologer som kan finne meningsfull beskjeftigelse i det norske samfunn i 80-årene vil i noen grad også bli bestemt av psykologene selv, av deres påvisbare nytteverdi for samfunnet, av deres faglige ytelser og av deres evne til å markedsføre seg selv på en ansvarsbevisst og tillitvekkende måte. Når alt kommer til alt er det ikke til å komme forbi at dimensjoneringen av psykologutdannelsen vil spille en avgjørende rolle.

Referanser

- Christiansen, B. Arbeidsmarkedet for nye psykologer. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 1981, 18, 213-217.
- Christiansen, B. Helsevesenets utvikling og psykologiens plass. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 1983, 20, 3-12.
- Hassel, K. Arbeidet for en fylkespsykolog-ordning. *Psykologiske Meddelelser*, 1982, nr. 4, 7-9.

- Hassel, K. Er psykologene dårlige investeringsobjekter? Synspunkter på utformingen av psykologrollen innen psykisk helsevesen. *Psykologiske Meddelelser*, 1982, nr. 4, 10-14.
- Isdahl, P. Arbeidsmarkedet og psykologprofesjonen. *Psykologiske Meddelelser*, 1982, nr. 4, 3-6.
- Sosialdepartementet: *Om statlige rammetilskott til sosiale formål for 1981 og om endringer i reglene for bemanning ved sosialkontorene*. Rundskriv 1-2/81. Serie nr. 37.
- Sosialdepartementet: *Spesialistene i helsetjenesten, pleiehjemmene m.v.* (NOU 1982:10). Oslo: Universitetsforlaget, 1982.